NOTE CU PRIVIRE LA TRADUCEREA NUMELOR PROPRII LITERARE[1]

GEORGIANA LUNGU-BADEA
Universitatea de Vest, Timișoara, România

Abstract: This article examines the translation of proper nouns (Pn). Defining proper nouns has been an issue since antiquity, and the thesis regarding the duality of language applies to them as well. In *Cratylos*, Plato concurs with Socrates' opinion (the word is an organon, with the help of which some body says something about something to somebody else) and this is an issue that continues to be relevant.
The analysis will focus on the translation of semantic Pn in literary works, particularly those proper nouns that refer to the characters and to the titles of these words, which are themselves proper names belonging to the category of ergonyms. The main purpose of this paper is to challenge the prejudice according to which the interlingual rendering of Pn does not pose problems to the translator because such Pn are rendered through reporting or trans-coding.

Keywords: proper names, translation of literary proper names, translation of titles

Introducere

Problema definirii numelor proprii (Npr) a constituit o preocupare încă din Antichitate, teza dualităţii limbajului extinzându-se şi la acestea. În *Cratylos*, Platon reţine opinia lui Socrate despre acest subiect (cuvântul este un organon, cu ajutorul căruia cineva spune altcuiva ceva despre un lucru, o realitate) a cărui vitalitate nu s-a diminuat deloc.

Abordăm, în acest articol, aspecte legate de traducerea Npr semantice[2] din opere literare, care desemnează personaje literare, şi a

[1] Prezenta contribuție este o reactualziare a studiului „Translation of Literary Proper Names" publicat în *Onomastics in Contemporary Public Space*, O. Felecan (ed.), Cambridge Scholars Publishing, 2013: 443-457.

BDD-V4223 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:21 UTC)

titlurilor operelor literare, ele însele nume proprii, din categoria ergonimelor. din dorinţa de a atrage atenţia asupra unei prejudecăţii traductive. Conform acesteia, restituirea interlinguală a Npr este o operaţie care nu solicită traducătorul, întrucât acestea se redau prin report sau transcodare (Ballard 2001, Delisle 2003). Ilustrarea legitimei extinderi a non traducerii, specifice Npr asemantice, la categoria Npr semantice şi literare (ergonime, antroponime, toponime fictive etc.) a permis identificarea riscurilor de denaturare a textelor sursă şi țintă[3], a informării, comunicaţiei şi a comunicării, şi de abatere de la sensul, intenţia sau efectul scontat de autor.

Onomastica literară şi natura cvadridimensională a numelor proprii (semantică, sociolingvistică, grafică şi fonetică), locul acordat numelor proprii în diferite paratexte şi referinţe culturale pretind, uneori, explicaţii paratextuale sau creaţii traductive „re-active". Astfel, (in)traductibilitatea numelor proprii literare, create de scriitori, atinge nu numai orizonturi diferite ale analizei traductologice, ci şi chestiunea semantismului numelor proprii (descriptive, modificate, mixte etc.).

Taxonomia onomastică (antroponime: patronime, prenume; toponime: oronime, odonime etc., pragmonime, ergonime) demonstrează complexitatea fenomenului desemnat prin sintagma „nume propriu" (Tomescu 1998). De altfel, substanţa acestuia face imposibilă ignorarea naturii sale cvadridimensionale: semantică, sociologică, grafică şi fonetică, mai ales că semele – macro-, micro-, mezogenerice şi specifice (Herbert 1996, 43) – care particularizează Npr semantice examinate (literare, antroponime, porecle, ergonime) se pot actualiza simultan sau consecutiv, sporind dificultatea generalizării unui comportament prototipic.

2. Natura pluridimensională a Npr literar

Este, aşadar, dificil de scindat cercetarea Npr de analiza naturii lui cvadridimensionale. Prenume, patronime, pseudonime, porecle, cultureme, pseudo-Npr (cf. Frege 1971), reinvestite cu sensuri noi prin lexicalizare şi recontextualizare, în alte texte decât literare, unde dobândesc statutul de culturem (*Jourdain, Folleville, Fréron*,

---

[2]Neologismele, Npr asemantice ori cele care nu conţin decât seme macrogenerice (/uman/ şi /masculin/, pentru *Giuseppe, Pascal, Ion,* sau /uman/ şi /feminin/, pentru *Florence, Anne, Claire*) nu constituie obiectul nostru de studiu.

[3] Abreviate TS şi TŢ, în ceea ce urmează.

BDD-V4223 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:21 UTC)

Panurge, etc., cf. Lungu-Badea, 2004, 2009a, 2011b), cu toate pretind analiza semantismului lor.

2.1. Despre semantismul Npr şi despre traducerea lor

Traducerea relevantă solicită depistarea şi înţelegerea funcţiei de desemnare a Npr care, actualizată la nivel semasiologic, serveşte la identificarea unei entităţi sau a unui concept foarte precis, dar şi a conotaţiilor şi semnificaţiilor actualizabile în context.

Dilema definirii, abordării, tratării şi folosirii Npr, întreţinută de interpretarea tendenţioasă a clivajului perspectivelor semantică-asemantică, i-a preocupat în egala măsură pe filosofi, lingvişti şi scriitori. Admirabil ilustrată de Carroll, se perpetuează şi în traducere:

> "[...] but tell me your name and your business.'
> „My *name* is Alice, but –'
> 'It's a stupid name enough!' Humpty Dumpty interrupted impatiently. 'What does it mean?'
> *'Must* a namemean something?'Alice asked doubtfully.
> 'Of course it must,' Humpty Dumpty said with a short laugh: '*my* name means the shape I am – and a good handsome shape it is too. With a name like yours, you might be any shape, almost'" (Lewis Carroll [1871] 1964, 181).

Este la fel de constructiv, de creativ, tratată de traducători: fr. *Alice*, respectiv, acomodarea fonetică *Heumpty-Deumpty*, faţă de reportul rom. *Alisa*, asimilat grafic şi fonetic, şi de creaţia lexicală *Coco-Cocou* (Ballard 2011).

2.1.1. Despre Npr metaforice şi lexicalizate

Numeroase Npr lexicalizate îşi actualizează funcţia de identificare în textele literare, pamflete, satire. Npr şi ergonim, *Candide* (Voltaire 1990) prezintă seme inerente şi aferente şi conotaţii care alcătuiesc paradigma semantică a *candorii*: naivitate, inocenţă, puritate etc. Graţie cunoştinţelor lexicale, extralingvistice, paratextuale, peritextuale, traducătorul identifică entitatea desemnată (Gary-Prieur 1994, 34) printr-un Npr al cărui sens rezultă din interacţiunea mai multor tipuri de seme (macrogeneric/ uman/,/masculin/; microgeneric/erou, personaj voltairian/; mezogeneric/ficţiune/; specific, cel mai naiv/, /cel mai pur/ etc.).

Să notăm că traducerea unui tip de Npr, chiar şi când apar într-unul şi acelaşi text literar, nu este supusă unei strategii unice de redare, printr-un procedeu traductiv unic. Astfel, în restituirea Npr

BDD-V4223 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:21 UTC)

frère Giroflée, rom. *fratele Garoafă*, it. *fra'Garofolo*, sp. *el hermano Alhelí*, engl. *Father/Friar Giroflee* (Voltaire 1990), observăm că intervine o conotaţie diferită: sensul semnului este asociat cu un Npr metaforic, nu referenţial. Semantismul lui derivă din conotaţia pe care semnul o actualizează în context, distingându-se aşadar de Npr referenţiale al căror semantism decurge din conţinutul referentului, interpretarea denominativă bazându-se exclusiv pe Npr ca semn lingvistic (Gary-Prieur 1994, 58). Deşi *Candide* şi *frère Giroflée* fac parte din categoria Npr metaforice, maniera de a le traduce nu este asemănătoare: primul (sensul semnului, „de o puritate morală absolută") va fi redat în LŢ prin echivalenţă semantică (rom. *Candid*; it. *Candido*, sp. *Cándido*, engl. *Candide*), cel de-al doilea va putea fi adaptat, pentru a evita explicarea ironiei voltairiene într-o notă de traducere, sau redat prin report (în engl.) şi comentat în nota traducătorului. Decizia traducătorului este influenţată direct de tipul de text şi de finalitatea lui, dar şi de mentalitatea destinatarului, de varietăţile lingvistice (de ex., engl. *Humpty Dumpty* (Carroll), fr. *Heumty-Deumpty* (Carroll/Parisot), roum. *Coco-Cocou* (Carroll/ Papadache)[4]. Cu toate acestea: *Blancheur* este redat prin report, deşi face parte din aceeaşi categorie şi s-ar putea înscrie în paradigma semantică a lui Candid (Bédier 1981, Gyurcsik 2000).

Npr semantice ca *Gargantua* (cu etimologia bizară, empirică, subiectivă, omofonică *que grand tu as*), *Badebéec* (*bouche-bée* şi *bec-ouvert*, „gură-cască", „gură căscată"), *Pantagruel* (din gr. *panta*, „tot" şi *gruel*, „alterat"), *Epistemon* ou *Pricocol*; *Painensac*, *Mouillevent*, sunt redate prin report sau prin creaţii calchiate în versiunea română: *Pâine-n-sac* et *Vântură-vânt* ş.a. (Rabelais 1961, în traducerea lui Al. Hodoş).

Pentru restituirea Npr mixte, descriptive-denominative, şi procedeul de traducere este mixt: report şi traducere semantică: *Aguyguerran le Roux, Iseut la Blonde* (Bédier 1981, 24, 55), *Aguyguerran cel Roşcovan, Isolda cea Blondă* (Bédier/Gyurcsik 2000, 10, 32), *la Reine aux cheveux d'or* (Bédier 1981, 48), *Reginei cu părul de aur* (Bédier/Gyurcsik 2000, 27).

[4] Exemple extrase din versiunea în limba română a lucrării *Numele propriu în traducere* (titlu original: *Le Nom propre en traduction* de Michel Ballard, 2001) 2011.

BDD-V4223 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:21 UTC)

2.1.2. Npr-cultureme

Efectul de evocare intrinsec al Npr-cultureme augmentează rezistenţa lor la traducere (Lungu-Badea 2012, 289-308), iar la aceasta se adaugă relativitatea generală care condiţionează semnificaţia şi semnificanţa Npr cultureme: 1) identificabile automat, întrucât sunt uzuale şi uşor inteligibile pentru publicul-sursă, dar nu neapărat transparente pentru traducător; 2) mai puţin întrebuinţate, livreşti, istorice, aşadar cvasi(in)accesibile traducătorului; 3) inaccesibile, non uzuale sau de uz restrâns, variind de la un vorbitor la altul[5]. Importanţa acestor Npr, la fel ca aceea a pseudo numelor proprii *Scheineigenname* (Frege 1971, 116-117), este esenţială în cazul folosirii lor recontextualizate.

Compararea tipurilor de Npr denominativ şi metaforic arată că, prin descriptivismul lui, Npr modificat metaforic se apropie de substantivul comun. De pildă, Npr metaforic *Harpagon* (/personaj de ficţiune/, /personaj molieresc/, /cel mai avar/) desemnează o persoană caracterizată de anumite calităţi. Ca Npr lexicalizat prin modalizatori: *un adevărat*/*un vrai* Harpago*, nişte*/*des* Harpagon*s* (Harpagon*i*?), este foarte probabil să fie substituit[6] de un culturem specific LŢ, de *Hagi Tudose*, pentru a respecta categoria Npr sau de „zgârie-brânză".

Reamintim (Lungu-Badea 2004, 2011a) încă o întrebuinţare recontextualizată, chiar în aceeaşi epocă, a patronimului *Fréron* (/istorie/, /jurnalist şi polemist francez/, /cel mai celebru adversar al lui Voltaire/, /cel mai puţin capabil [după părerea lui Voltaire] să scrie texte literare/) şi intersectarea semelor:

> TS: Qu'appelez-vous un „**folliculaire**"? dit Candide. — C'est, dit l'abbé, un faiseur de feuilles, un **Fréron** (Voltaire 1994, 209)

---

[5] Cf. Bally, „l'effet évocateur produit par la langue littéraire [et par d'autres langages]", n'existe que parce qu'il se déploie „sur le fond général de la langue commune" (1951: 247), aşadar, dacă „[l]es effets naturels sont dus aux mots eux-mêmes, au sentiment de plaisir ou de déplaisir qu'ils suscitent, à leur valeur esthétique ; les effets par évocation résultent de la faculté qu'ont les mots – *les culturèmes en l'occurrence* – d'évoquer le milieu où leur emploi est plus courant. " (1951: 247).

[6] După tipul de text, mai multe tipuri de soluţii sunt de luat în calcul pentru redarea Npr-cultureme: 1) report, transcodare sau împrumut, după nivelul de limbă sau de discurs; 2) 1) însoţit de explicitare; 3) echivalenţă dinamică; 4) 3) plus o notă a traducătorului; 5) 1) plus o notă a traducătorului (Lungu-Badea 2004, 113).

BDD-V4223 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:21 UTC)

TȚ (rom): Ce înseamnă un **pamfletar**? […] Unul care scrie tot felul de fiţuici şi le răspândeşte în toate părţile **Ø**. (Voltaire traduit par Al. Philippide 1993, 157).

TȚ (it.): „Che significa per voi «**follicolario**»?" disse Candido. „Significa", disse l'abate, „un facitore di fogli, un **Fréron**". (Voltaire, *Candido ovvere l'ottimismo*, traduzione de Riccardo Baccheli (1988) 2004, 119)

TȚ (span.): ¿ A qué llamáis **foliculario**?, dijo Cándido. – Es, dijo el abate, fabricantes de panfletos, un **F…*** (Voltaire, traducción de Elena Diego 2001, 132)

- F… es Fréron, periodista director de *L'Année littéraire* à partir de 1754 e enemigo de Voltaire (NdT – E.D.).

TȚ (engl.): „What is a ***folliculaire***?" – said Candide.
„It is", said the Abbé, „a pamphleteer – a **Fréron***". (Voltaire, anonymous English version, 1991, 58. Le traducteur *souligne*)

- *NdT: „Freron – a reference to Elie Freron". Ou dans une autre version: „Elie Catherine Fréron was a French critic (1719-1776) who incrured the enmity of Voltaire? In 1752 Fréron, in *Lettres sur quelques écrit du temps*, wrote: pointedly of Voltaire as one who chose to be all things to all men…".

şi

TS: „D'où vient que ce nom de *Fréron*/ Est l'emblème du ridicule?" (Voltaire, *Les Fréron*)
TȚ: De unde numele ăsta, *Freron*/ E blazon de bufon (trad.n.)

În *Candid*, unde, ca Rabelais, Voltaire motivează semnul şi semnificaţia contextuală a Npr cu ajutorul unui substantiv comun, subiectivitatea combinatorie a soluţiilor traductive pare să domine. Doar traducătorul român omite Npr (*Ø*) şi alege *pamfletar*, „autor de pamflete", dezvoltând un sens învecinat „conţopist, copist, „gribouilleur", *scribălău* „scribouillard", fără să respecte însă raportul *folliculaire-feuilles*). *Fiţuicar*, derivat de la *fiţuică*, ar putea preceda Npr *Fréron,* care ar trebui păstrat şi în versiunea românească.

Traducerea spaniolă este salvată la nivelul acceptabilităţii, nu şi al adecvării, prin nota de traducere. Traducătorii de limbă italiană, spaniolă, engleză utilizează corespondentul lexical, împrumutat, parafrazat şi explicat prin echivalentul semantic pentru a reda fr. „faiseur de feuilles" (făcătorul de foi, nu de frunze!), fr. *pamphlétaire*.

BDD-V4223 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:21 UTC)

Subestimarea trăsăturilor specifice ale Npr determină modificarea intenţiei autorului, prin schimbarea referentului produsă de adoptarea echivalenţei stilistice funcţionale. Astfel, prezervarea prin report[7] a patronimului *Hainăroşie*[8] (/ficţiune/, /comunist român/, /cel mai fervent/) duce la ratarea completă a intenţiei psihologice a autorului şi a intenţiei semantice a TS. Variabilitatea strategiei de restituire a Npr literare este justificabilă uneori chiar în unul şi acelaşi text, sub pana aceluiaşi traducător. Alteori, este incomprehensibilă, trădând subiectivism sau inconsecvenţă, ca în cazul Npr autentic *Paul Goma* (/realitate istorică/ şi/sau /ficţiune/; /scriitor român cu reşedinţa la Paris/, /disident român şi anticomunist prin excelenţă/), redat prin alt patronim *Paul Toma*.

3. Titlurile literare şi Npr

Tematic (Qu'est-*ce que la traduction „relevante"?*, Derrida) sau rematic (*Plaidoyer pour les intellectuels,* Sartre), etichetă, program de lectură auctorial, lectorial, editorial, comercial, titlul face parte din categoria ergonimelor. Este un acte de vorbire (cf. Hoek 1981, 244) locuţionar, cu funcţie informativă (283), un act de vorbire ilocuţionar (284), cu funcţie performativă şi întemeiat pe autoritatea emiţătorului, dar şi un act de vorbire perlocuţionar, cu caracter persuasiv, incitant şi comercial.

Proteismul funcţiilor titrice este cauza aprehensiunilor traducătorului. De lungimi variabile, ergonimele literare pot împrumuta diferite forme:

- una-două litere: *S/Z* de Barthes,
- un cuvânt, dintr-un substantiv comun: *L'Étranger,* it. *Lo straniero*, sp. *El extranjero,* rom. *Străinul* de Camus,
- un Npr cu valoare titrologică: *Artémis*, Nerval; *Caligula*, Camus; *Phèdre*, sp., it., rom. *Fedra*, Racine; fr., it., catalană *Kyra Kyralina*, rom. *Chira Chiralina*, Istrati),

[7] *Habits rouge* ar fi făcut trimitere la soldaţii englezi, totuşi traducerea prin calc *Vesterouge* ar putea, în pofida hiponimiei, să redea Npr semantic creat de Ţepeneag.

[8] Exemple extrase din *Maramureş* de Dumitru Ţepeneag (2001). A se vedea G. Lungu-Badea, „Des idiosyncrasies de l'auteur à celles du traducteur" în G. Lungu-Badea (2009c).

BDD-V4223 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:21 UTC)

- propoziţie (non)eliptică: *La matière et la mémoire*, it. *Materie e Memoria*, rom. *Materie şi memorie*, sp. *Materia y memoria* (Bergson); *Le Mythe de Sysyphe*, *Mitul lui Sisif*, Camus; *J'accuse*, rom. *Acuz*, Zola)
- frază: fr. *Mais, maman, ils nous racontent au deuxième acte ce qui s'est passé au premier*, rom. *Bine, mamă, da' ăştia ne povestesc în actu doi ce se-ntâmplă-n actu-ntâi*, Vişniec.

Periplul traductiv al ergonimelor nu este întotdeauna lipsit de incidente de receptare, ca în cazul traducerii unora dintre titlurilor poveştilor lui Perrault:

fr.	**angl.**	**rom.**
La Belle et la Bête	Beauty and the Beast	Frumoasa şi bestia
Le chat botté	Puss in Boots	Motanul încălţat
Le petit chaperon rouge	Little Red Riding Hood	Scufiţa Roşie
Cendrillon	Cinderella	Cenuşăreasa
La belle au bois dormant	The Sleeping Beauty	Frumoasa din pădurea adormită

Dincolo de funcţia sa semantică, titlul este şi Npr al unei opere prin aceasta se deosebeşte de altă operă, de alt text, de alt produs artistic. Titlul filmului *Dancing* ***North,*** derivat din metaromanul sau metascenariul italian *Dancing* ***Nord****. Viaggio tra gli inuit del Canada* (Rinaldis), arată că alegerea editorială este operată pentru a distinge cartea, scenariul şi filmul printr-o marcă minimalistă, asigurată de ortografierea *North-Nord*, care ar putea constitui – totodată – şi confruntarea celor două lumi despre care tratează produsele culturale în discuţie. Traducătorul romanului *Dancing North/Nord* va alege între: non-traducerea titlului (nu intraductibilitate, ci non-traductibilitate asumată) şi traducerea perlocuţionară.

Există şi în cazul ergonimelor situaţii în care reportul (*Ponts des Arts*, Ţepeneag) şi literalismul semantic (*Therapy* 1995, *La Thérapie,* rom. *Terapia*, Lodge; *Le Testament français*, rom. *Testamentul francez*, Makine; *L'Isola fatale* [fr. *L'Île fatale*, roum. *Insula fatală*] Rinaldis) sunt alegeri non-cronofage. Există însă şi titluri al căror efect evocator este mai puţin manifest. De exemplu: it. *Vento largo,* explicat de Biamonti în glosarul de termeni liguri şi

BDD-V4223 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:21 UTC)

provensali, plasat la sfârşitul romanului[9], care este redat prin echivalenţă sintagmatică în fr. *Vent largue* şi în rom. [*Vânt larg*]. Redat literal în limba franceză şi explicat de critici şi traducători[10] drept un vânt marin imprevizibil şi neliniştitor. Traducerea în limba română este posibilă şi literal, şi semantic, termenul marinăresc *vânt larg* fiind definit drept „vânt care bate între travers şi patru carturi înapoia traversului" (Ionescu 1982)[11]. Totuşi, efectul perlocuţionar pare complet ratat prin acest procedeu. Singur traducătorul poate decide dacă să tranşeze – sau nu? – în favoarea fidelităţii faţă de autor (ca în soluţia comentată) sau să se pună în slujba cititorului-ţintă.

Titlul poveştii *Papuciada* (*sau istoria armatei bravului căpitan Papuc*), de Camil Petrescu, are un itinerar traductiv similar. *Papuciada* (un fel de odisee lipsită de glorie), titlu creat de autor din *papuc* (< tc.) et *cruciadă*, este redat în fr. prin report, *Papuciade*, aclimatat grafic şi fonetic. Or această non-traducere are un efect previzibil: ratarea efectului locuţionar, ilocuţionar, perlocuţionar. Recrearea în fr, a Npr de la fr. *babouche* (< tc., < persan پاپوش, format din پا „picior" şi پوش „a acoperi", v. şi TLFi) şi *croisade*, ar duce la: *Baboucheade* (*oul'histoire de l'armée du brave capitaine Babouche*)[12].

Pentru un toponim cu funcţie de ergonim, reportul poate fi nesatisfăcător. Astfel, titlul romanului lui Dumitru Ţepeneag, *Maramureş* (localitate – şi judeţ din nordul României – considerată a desemna centrul topografic al Europei) este redat în fr. *Au Pays de Maramures* (2001), cu o aluzie nedisimulată la „Ţara minunilor" a lui Lewis Carroll.

Un alt titlu de roman, de acelaşi autor român, *Zadarnică e arta fugii* este redat literal-semantic în engl. americană *Vain Art of the Fugue*, dar jocul de cuvinte şi polisemia rom. *fugă* sunt recreate de traducătorul francez, care îmbină inspirat *arpèges* et *pièges* în:

---

[9] Vènt-larg: (*provenzale*) letteralmente, vento largo. Vento di mare, a largo raggio; cambia sovente direzione e inquieta i naviganti. È detto anche „largado" (Biamonti 1994, 109).

[10] „Le *vent largue* est en Provence un air marin plein de fougue et de caprice dans ses brusques changements de direction" (Saundersen 1993); un „*vent marin*". Tramuta (1993) traduce explicaţia datp de (1991, 109).

[11]Aceeaşi definiţie se regăseşte şi la Dumitru Munteanu, *Marinărie: manual pentru liceele cu profil de marină*.

[12] Pentru utilizarea cuvântului *babouche*, a se vedea şi Charles Nodier, *Histoire du Roi de Bohème et ces sept châteaux* (1830, 322-323).

BDD-V4223 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:21 UTC)

Arpièges. Rien ne sert de courir, compensând polisemia rom. *fugă*, „fugue" şi „fuite", fără să mai pomenim asociațiile fonetice false pe care le-ar putea dezvolta în raport cu fr. „fougue".

Observăm că antroponimele care apar în texte literare sunt redate automat atunci când sunt însoţite de apelative, traduse prin echivalent semantic cum o impune tradiţia: *Le Neveau de Rameau,* it. *Il nipote di Rameau,* rom. *Nepotul lui Rameau*, *La Cousine Bette*, engl. *Cousin Bette*, it. *La cugina Bette*, rom. *Verişoara Bette*, *Père Goriot,* it. *Il padre Goriot,* sp. *El padre Goriot,* rom. *Moş Goriot*. Remarcăm păstrarea Npr (patronime sau prenume) însoţite de apelative traduse: *Goriot, Bette, Rameau* etc. Uneori, se înregistrează şi excepţii: *Oncle Anghel* de Panait Istrati, redat în rom. *Moş Anghel*, nu prin echivalentul semantic „unchi" (ca în *Oncle Vania, Unchiul Vania* de Cehov), ales totuşi în catalană, *El Tion Anghel,* it. *Lo zio Anghel*, engl. *Uncle Anghel.*

Literar sau nu, titlul este o provocare continuă. Având în vedere că folosirea termenilor de „substantiv propriu" sau de „nume propriu" nu este întotdeauna echivalentă nici în gramatică şi lingvistică, nici în onomastică, întrucât obiectivele şi perspectivele acestora nu sunt identice (Leroy 2004, 30), ni se pare util să facem două precizări. Prima se referă la statutul titlului lucrării traductologice *Le Nom propre en traduction* de Michel Ballard, titlu care este el însuşi substantiv sau nume propriu, ergonim; a doua, la intenţia traductivă. Fără a rezuma cercetările consacrate substantivului sau numelui propriu, menţionăm, din dorinţa de a nu denatura orientarea lucrării traduse, că cercetările româneşti în domeniu clasifică numele proprii fie în categoria substantivului, fie le consideră o clasă nominală independentă, fie le plasează – alături de pronume – în clasa substitutelor nominale, fie în diverse subclase onomastice (Tomescu 1998, 3-15).

În terminologia gramaticală românească sunt întrebuinţaţi termenii de „substantive proprii"[13], respectiv de „nume proprii"[14]. Am

[13] De la I. Manliu şi Ioan Slavici, *Curs practic şi gradat de gramatică română* (1900, 15), la D. Macrea, *Gramatica limbii române* (1954, 124); Iorgu Iordan şi Vladimir Robu, *Limba română contemporană* (1978, 368); Dumitru Irimia, *Structura gramaticală a limbii române. Numele şi pronumele. Adverbul* („având numai *denotat* nu şi *sens,* substantivele proprii doar denumesc..." (1976, 37), „substantivele proprii sunt incompatibile cu determinarea prin articol nehotărât" (38), „sub aspect fonetic, substantivele proprii feminine nu cunosc unele alternanţe fonetice din flexiunea cauzală a substantivelor comune" (49), Dimitrie Macrea, *Limba română* (1956, 71) ş.a.

BDD-V4223 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:21 UTC)

ales termenul consacrat în onomastică, în dauna celui utilizat mai ales în gramatici, şi am redat, aşadar, fr. *nom* prin echivalentul lexical „nume", cu toate că – în conformitate cu gramaticile româneşti şi, chiar, conform conţinutului lucrării traduse – „substantiv" ar fi fost, cel puţin, la fel de adecvat, întrucât nu toate numele proprii din franceză sunt nume proprii în română, nici măcar întotdeauna substantive proprii (de exemplu: *un Français*, un francez), iar alte nume proprii sunt, la origine, substantive comune.

Dacă titlul vodevilului lui E. Labiche, *Embrassons-nous, Folleville*, este uşor transferabil în alte limbi, prin traducere literală şi report al Npr:

> TS: Le vaudeville de Eugène Labiche *Embrassons-nous, Folleville* est paru en 1850
> TŢ (rom.): Vaudevilul *Sa ne îmbratisam, Folleville* de Eugène Labiche a aparut în 1850
> TŢ (it.): […] *Abbracciamoci, Folleville* […]
> TŢ (engl.): Give Us a Hug, Folleville! [15]
> TŢ (nl.): *Reik mij de hand, Folleville!* (trad. de P. H. Schroder, 1931)

Recontextualizarea lui face traducerea problematică. Notăm două situaţii de recontextualizare:

---

[14]V. Titu Maiorescu, *Despre descrierea limbei rumâne,* 1866, 7, 31, 44, 59, 62, 68; I. Manliu, Ioan Slavici, *Curs practic şi gradat de gramatică română*, Socec & Comp, 1900, 130, 186, 188; NP (chiar cu această abreviere, 210) în „Limba română", Institutul de Lingvistică Bucureşti, 1966, p. 209-211; Al. Graur, *Mic tratat de ortografie*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1974, p. 54. 102, 132; în „Cercetări de lingvistică", vol 32-36, Institutul Iorgu Iordan, Academia RSR, 1987, p. 162, 179, 171 sqq.; *Gramatica limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei RPR, 1963, p. 88, 89, 102 sqq.; Eugen Câmpeanu, *Substantivul: studiu stilistic,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1975, p. 102: „numele proprii sunt indicative, iar cele comune semnificative"; Iorgu Iordan consideră că o „mare parte din numele proprii" sunt „apelative izolate, având, adică, un sens special, aplicat la un singur obiect sau la o singură fiinţă" (*Scrieri alese,* Editura Academiei RSR, 1968, 184); *Probleme de logică*, vol. 9, Editura Academiei RSR, 1986, 38: „numele proprii sunt simboluri, fie *semimotivate* [...], fie *arbitrare*. Atunci când sunt folosite în prezenţa obiectelor, în contextele pragmatice, numele proprii funcţionează, îndeosebi, drept semne indicatoare şi drept *semnale* (vocativ, imperativ)."

[15]„Cosmopolis", n°62, June 2005: 62. URL: http://pages.cs.wisc.edu/~suan/vie/cosmo/Cosmopolis-62.pdf

BDD-V4223 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:21 UTC)

„Cet «Embrassons-nous, *Folleville*», aussi soudain que de commande, nous met mal à l'aise" (Maurice 2000).

sau

„Embrassons-nous, *Folleville*. Chahutés par la crise économique, les leaders du G20 ont fait jeudi, 2 avril à Londres, une belle démonstration d'unité" (Roche 2009, 6).

În funcţie de context, de intenţia auctorială, de finalitatea TS, respectiv a TŢ, de destinatar, ergonimul reinvestit cu sensul pe care i l-a conferit vodevilul, în acest caz, ar putea fi redat semantic, dar nu formal prin: 1) latinismul *nolens-volens*, 2) expresia rom. echivalentă, *vrei nu vrei…*, 3) *Să treci prin furcile caudine* la ... (din lat. *furculae caudinae*); 4) prin expresia idiomatică V*rei, nu vrei, bea, Grigore, agheasmă*, aptă să redea efectul perlocuţionar, dar nu şi efectul locuţionar.

Concluzie

Este de dorit ca relaţia care se instaurează între scriitor, traducător şi cititorul-ţintă să fie asemănătoare cu cea stabilită între autor şi cititorul-sursă. Pentru a atinge acest obiectiv orice procedeu de traducere pare justificat – traducere literală, report, adaptare, creare de noi Npr ori de noi ergonime –, atâta timp cât rezultatul corespunde şi răspunde aşteptărilor şi intenţiilor traductive multiple, conjugate în spaţiul traducerii: psihologică, semantică, culturală, ideologică.

Referințe bibliografice

Ballard, Michel. *Numele proprii în traducere* [titlu original: *Le Nom propre en traduction*. Paris: Ophrys, 2001]. Traducere coordonată de G. Lungu-Badea. Prefaţă şi note de traducere de G. Lungu-Badea. Timişoara: Editura Universităţii de Vest, 2011.

Bally, Charles. *Traité de stylistique française*, vol. I. Heidelberg: Winter, 1951.

Delisle, Jean. *La Traduction raisonnée*. 2e édition. Ottawa: Presses de l'Université d'Ottawa, 2003.

Frege, F. L. G. *Sens et Dénotation* [traduction française de C. Imbert]. In: Gottlob Frege. *Écrits Logiques et Philosophiques*. Paris: Seuil, 1971: 102-126.

BDD-V4223 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:21 UTC)

Galisson, R., André, J.-C. *Dictionnaire de noms de marques courants*. *Essai de lexiculture ordinaire*. Paris: Didier Erudition, 1998.
Gary-Prieur, Marie-Noëlle. *Grammaire du nom propre.* Paris: PUF, 1994.
Hoek, Leo H. *La marque du titre*. Paris: Mouton, 1981.
Ionescu, Gh. *Dicţionar marinăresc*. Bucureşti: Editura Albatros, 1982.
Kéchichian, Patrick. „Le Passeur mélancolique". *Le Monde,* 13 août 1993.
Kleiber, Georges. *Problèmes de référence. Descriptions définies et noms propres*. Paris: Klincksieck, 1981.
Kripke, Saul. *La Logique des noms propres* [titlu original: *Naming and Necessity*]. Paris: Éditions de Minuit, 1982.
Leroy, Sarah. *Le nom propre en français*. Paris: Editions Ophrys, 2004.
Lungu-Badea, Georgiana. „Les Titres: fonctions et rôles dans la traduction". *Buletinul Ştiinţific al UPT,* fasc. Limbi moderne, tom 44, 58, 1999: 41-44.
Lungu-Badea, Georgiana. *Teoria culturemelor, teoria traducerii*. Timişoara: Editura Universităţii de Vest, 2004.
Lungu-Badea, Georgiana. „Quelques questions concernant la traduction des noms propres: application au roumain". In: T. Miliaressi (éd.). *La Traduction: philosophie, linguistique et didactique*. Lille: Université Charles de Gaulle – Lille3, collection UL3 „Travaux et Recherches", 2009a: 249-252.
Lungu-Badea, Georgiana. „Remarques sur le concept de culturème*". Translationes,* 1, 2009b: 15-78. Timişoara: Editura Universităţii de Vest.
Lungu-Badea, Georgiana. „Un panorama de la traduction roumaine des noms propres (roumain-français)". In: T. Milliaressi (éd.). *De la linguistique à la traductologie*. Presses Universitaires du Septentrion, 2011a.
Lungu-Badea, Georgiana*. „*La traduction (im)propre des noms propres litteraires". In: *Translationes*. Editor-in-chief: G. Lungu-Badea and Alina Pelea, 3, 2011b.
Lungu-Badea, Georgiana. „Traduire les effets d'évocation des culturèmes: une aporie?". In: *Des Mots aux actes. «Jean-René Ladmiral: une œuvre en mouvement».* Paris: Editions Anagrammes, n 3 (2012): 289-308.
Mill, John Stuart. *Système de logique* dans *Système de logique inductive et déductive: exposé des principes de la preuve*. Lièges-Bruxelles: Pierre Mardaga, éditeur, 1988 [1843].

BDD-V4223 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:21 UTC)

Raskin, Lydia. „De la traduction des noms propres". *Anales des Filologia Francesca*, 12, 2003-2004: 371-383.
Roche, Marc. „Pendant ces temps, les traders de la City ont la tête ailleurs". *Le Monde*, samedi 4 avril 2009: 6.
Saundersen, Emmanuel. „*La terre gaste*". *La Croix*, 20 juin 1993.
Sublet, J. *Levoile du nom. Essai sur le nom propre arabe*. Paris: PUF, 1991.
Tomescu, Domniţa. *Gramatica numelor proprii în limba română*. Bucureşti: Editura ALL Educational, 1998.
Tramuta, Marie-José. *La Quinzaine littéraire*, 1er déc. 1993.

Online documents

Lexique des termes marins. S.v. http://www.mandragore2.net/dico/lexique1/lexique1.php?page=r.
Maurel, Denis, Tran, Mickaël. „Une ontologie multilingue des noms propres". *Corela*. Numéros spéciaux: *Le traitement lexicographique des noms propres*, 2005. Disponibil online la: http://edel.univ-poitiers.fr/corela/document.php?id=460 (consulté le 21 mai 2008).
Plato, *Cratylus*. S.v. Disponibil online la: http://philosophy.eserver.org/plato/cratylus.txt.

Corpus

Balzac, Honoré de. *Cousin Bette*. Translated with notes by Sylvia Raphael. Oxford: Oxford Press University, „Oxford World's Classics", 1992.
Biamonti, Francesco. *Vento largo*. Torino: Giulio Einaudi editore, [1991] 1994. (*Vent largue*. Traduit en français par Bernard Simeone. Éditions Verdier, 1993).
Djuvara, Neagu. *Civilisations et lois historiques. Essai d'étude comparée des civilisations*. Paris/La Haye: Djuvara et Moutton et Cie, 1975.
Djuvara, Neagu. *Civilizaţii şi tipuri istorice. Un studiu comparat al civilizaţiilor*. Traducere din franceză de Şerban Broché. Bucureşti: Humanitas, 2007.
Istrati, Panaït. *Kyra Kyralina y El Tion Anghel*. Valencia: Editorial Pre-Textos, 2008. Traduccíon en castellano.
Lodge, David. *Therapy*. London: Penguin Books, 1995. *Thérapie*. Traduit de l'anglais par Suzanne V. Mayoux. Rivages poches/ Bibliothèque étrangère, 2004. *Terapia*. Traducere de Radu Paraschivescu. Iaşi: Editura Polirom, 2002.

BDD-V4223 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:21 UTC)

Makine, Andreï. *Le Testament français*. Paris: Gallimard, 1995.
Makine, Andreï. *Testamentul francez*. Traducere în limba română de Virginia Baciu. Iaşi: Editura Polirom, 2002.
Nodier, Charles. *Histoire du Roi de Bohème et ces sept châteaux.* Paris: Delangle Frères Éditeurs-Libraires, 1830.
Rabelais, François. *Gargantua et Pantagruel*. Mis en français moderne par Messire Jehan Garros. Paris: Librairie Gründ, 1945.
Rabelais, François. *Gargantua şi Pantagruel*. În româneşte de Alexandru Hodoş, prefaţă de N.N. Condeescu, *Cuvântul traducătorului*. Chişinău: Editura Hyperion, 1993.
Rinaldis, Antonio. *Dancing Nord. Viaggio tra gli inuit del Canada*. Torino: E.D.T. Edizione di Torino, 1999.
Rinaldis, Antonio. *L'Isola fatale*. Viennepierre Edizioni, 2006. Traducere în limba română (fragmente) de Anne Poda, în *Translationes*, nr. 4, 2012.
Ţepeneag, Dumitru. *Maramureş*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 2001.
Ţepeneag, Dumitru. *Au pays de Maramureş*. Traduit du roumain par Alain Paruit. Paris: P.O.L. editeur, 2001.
Tsepeneag, Dumitru. *Arpièges. Rien ne sert de courir*. Traduit du roumain par Alain Paruit. Paris, Flammarion, 1973.
Tsepeneag, Dumitru. *Zadarnica e arta fugii*. Bucureşti: Editura Albatros, 1991.
Tsepeneag, Dumitru. *Vain Art of the Fugue*. Translated by Patrick Camiller, Dalkey Archive Press, 2007.
Visniec, Matei. *Mais, maman, ils nous racontent au deuxième acte ce qui s'est passé au premier*. Paris: L'Espace d'un instant, coll. „Maison d'Europe", 2004.
Voltaire. *Candide ou l'optimisme*. Édition présentée, annotée et commentée par André Magnan. Paris: Bordas, 1979.
Voltaire. *Candide ou l'optimisme*. Édition présentée, annotée et commentée par Jean Goldzink. Librairie Larousse, 1990.
Voltaire. *Micromégas. Zadig. Candide*. Introduction, notes, bibliographie, chronologie par René Pomeau. Paris: Flammarion, 1994.
Voltaire. *Candid sau optimismul*. Traducere de Al. Philippide, studiu introductiv de N. N. Condeescu. Chişinău: Editura Hyperion, 1993.
Voltaire. *Cándido o el optimismo*. In: Voltaire. *Cándido. Micromegas. Zadig.* Edición y traducción de Elena Diego. Madrid Catedra, „Letras Universales", 2001: 57-169.

BDD-V4223 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:21 UTC)

Voltaire. *Candido ovvero l'ottimismo*. Traduzione di Riccardo Baccheli, con un saggio di Roland Barthes. Milano: Arnoldo Mondadori Eitore S.p.A., 1988.
Voltaire. *Candide.* Stanley Appelbaum (ed.). Anonymous English version. Mineola N. Y.: Dover Thrift Editions, 1991.
Voltaire. *Candide or Optimism*. Translated by Raffel Burton. New Haven: Yale University Press, 2005.

Notiță biobibliografică

Georgiana LUNGU-BADEA – profesor universitar doctor în cadrul Departamentului de limbi și literaturi moderne, la Facultatea de Litere, Istorie și Teologie, Universitatea de Vest din Timișoara, director al Școlii doctorale de științe umaniste, redactor-șef al revistelor *Dialogues francophones* și *Translationes*; membru-fondator al Centrului de Cercetare ISTTRAROM-Translationes; membru în comitetul științific al editurilor Artois Presses Université (Arras, Franța), ZetaBooks (Bucureşti), Eurostampa (Timişoara), al mai multor reviste de specialitate – a publicat 9 cărți în calitate de unic autor, a coordonat 9 volume și a publicat peste 90 de articole, în limbile franceză și română.

BDD-V4223 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:21 UTC)